

राज्यातील प्रत्येक जिल्ह्यात मुख्यालयाच्या
ठिकाणी नवीन कामगार भवन उभारण्यास/
बांधकामास प्रशासकीय मान्यता देणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
उद्योग, उर्जा व कामगार विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण २०२२/प्र.क्र.१९५/कामगार-८
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
तारीख: ०७ डिसेंबर, २०२३.

प्रस्तावना :-

राज्यातील कामगारांचे विविध प्रश्न सोडविण्यासाठी तसेच मालक, संघटना आणि कामगारांमध्ये समेट घटवून सलोख्याचे व शांततेचे संबंध प्रस्थापित करण्याच्या हेतूने तत्कालिन मुंबई प्रांतिक सरकारने सन १९२१ रोजी कामगार आयुक्तालयाची स्थापना केली. सुरुवातीला कामगार आयुक्तालयाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखाली औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, बाष्पके संचालनालय इ. कार्यालये कार्यरत होती. तदनंतर सन १९८७ ला औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय व सन १९८८ ला बाष्पके संचालनालय ही कार्यालये कामगार आयुक्त कार्यालयाच्या नियंत्रणाखाली न ठेवता प्रशासकीय व वित्तीय प्रयोजनाकरीता विभाग प्रमुख म्हणून घोषित करण्यात आले.

२. तदनंतर कामगार विषयक विविध विषयाच्या अनुषंगाने आवश्यकतेनुसार त्या त्या वेळी विविध कार्यालयांची स्थापना करण्यात आली. त्यामध्ये प्रामुख्याने ना. मे. लोखंडे श्रमविज्ञान संस्था, महाराष्ट्र कामगार कल्याण मंडळ, विविध माथाडी मंडळे, सुरक्षा रक्षक मंडळे, महाराष्ट्र इमारत व इतर बांधकाम कामगार कल्याणकारी मंडळ तसेच, कामगारांचे हित जोपासण्यासाठी विविध कामगार कायद्यांच्या अंतर्गत औद्योगिक न्यायालये व कामगार न्यायालये स्थापन करण्यात आलेली आहेत.

३. बहुतांश जिल्ह्यांमध्ये वर नमूद केलेली कार्यालये वेगवेगळ्या ठिकाणी कार्यरत असल्याने, कामगारांना त्यांच्या विविध समस्या/ प्रश्न/ लाभांच्या योजना इ. साठी वेगवेगळ्या ठिकाणी जावे लागते. याशिवाय कामगार कायद्यांची अंमलबजावणी करताना कार्यरत अधिकारी/ कर्मचाऱ्यांना स्वतःचा कार्यभार सांभाळून इतर अतिरिक्त कार्यभार देखील सांभाळावा लागतो. सदर कार्यभार सांभाळताना विविध कार्यालये वेगवेगळ्या ठिकाणी असल्यामुळे कर्मचाऱ्यांना विविध अडचणींना सामोरे जावे लागते. त्यामुळे प्रशासकीय कामकाजावर याचा विपरीत परिणाम होत आहे.

४. दिनांक २१.०९.२०२२ रोजी कामगार विभागाच्या आढावा बैठकीमध्ये उपरोक्त वस्तुस्थिती मा.मंत्री (कामगार) यांच्या निर्दर्शनास आल्यानंतर, कामगारांचे विविध प्रश्न एकाच छताखाली सोडविता आल्यास त्यामध्ये कामगाराचे हित जोपासले जाईल, त्याअनुषंगाने राज्यातील संघटीत व असंघटीत क्षेत्रामध्ये काम करणाऱ्या कामगारांच्या सोयीसाठी/ हितासाठी व कामगार विभागांतर्गत येणारी सर्व कार्यालये एका छताखाली आणण्याच्या उद्देशाने राज्यात प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये कामगारांना सोयीस्कर होईल, अशा ठिकाणी सर्व सोयीयुक्त “कामगार भवन” उभारण्याची संकल्पना त्यांनी मांडली.

५. प्रत्येक जिल्ह्यात कामगार भवन उभारणे ही योजना स्वरुपाची बाब असून, सदर प्रक्रिया दिर्घकालीन आहे. त्यासाठी शासकीय जमिनीची उपलब्धता व निधीची आवश्यकता आहे. याशिवाय जिल्हाधिकाऱ्यांकडे शासकीय जमिनींची मागणी करणे, ना-हरकत प्रमाणपत्र प्राप्त करून घेऊन योजना आराखडा तयार करणे, संकल्पचित्र व अंदाजपत्रक तयार करणे तसेच, निधी उपलब्धतेसाठी नवीन लेखाशिर्ष उघडणे इ. बाबी आवश्यक आहेत. त्याकरीता विभागाच्या स्तरावर प्रथमत: धोरणात्मक निर्णय घेऊन राज्यातील प्रत्येक जिल्ह्याच्या/ मुख्यालयाच्या ठिकाणी नवीन कामगार भवन उभारण्यास/ बांधकामास प्रशासकीय मान्यता देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन आहे.

शासन निर्णय -

राज्यातील संघटीत व असंघटीत क्षेत्रामध्ये काम करणाऱ्या कामगाराचे हित जोपासण्यासाठी व त्यांचे विविध प्रश्न/ समस्या एकाच छताखाली सोडविता याव्यात या उद्देशाने कामगार विभागांतर्गत येणारी सर्व कार्यालये एका छताखाली आणण्याकरीता राज्यातील प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये कामगारांना सोयीस्कर होईल अशा ठिकाणी सर्व सोयीयुक्त “कामगार भवन” उभारणे व त्याच्या बांधकामास तत्त्वतः मान्यता देण्यात येत आहे.

२. कामगार आयुक्त व त्यांचे अधिनस्त जिल्ह्यातील अधिकाऱ्यांनी प्रत्येक जिल्ह्याच्या मध्यवर्ती ठिकाणी सोयीस्कर शासकीय जमिनीची पाहणी करून त्याप्रमाणे संबंधित जिल्हाधिकारी कार्यालयाकडे जमिनीची मागणी करावी. सदर जमिनीबाबत प्रथम ना-हरकत प्रमाणपत्र प्राप्त करून घ्यावे अथवा सदर शासकीय जागा/ जमिन उपलब्ध होऊ शकत असल्याबाबतचे Provisional Land Acquisition Allotment Letter संबंधित जिल्हाधिकारी कार्यालय यांचेकडून प्राप्त करून घ्यावे. ज्या जिल्ह्यांमध्ये शासकीय जमीन उपलब्ध होण्यास अडचणी निर्माण होत आहेत, अशा जिल्ह्यांमध्ये महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाकडून सोयीस्कर जमिन उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न करावे.

३. प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये कामगार विभागाची कार्यरत असलेली कार्यालये व त्या त्या कार्यालयातील आकृतीबंधानुसार शासकीय मानकाप्रमाणे आवश्यक असलेली जागा याचा विचार करून कामगार भवनाचे चार प्रकारामध्ये वर्गीकरण करण्यात आले असून, त्याप्रमाणे सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून योजना/ संकल्प आराखडे (Type Plan) तयार करून घेण्यात आलेले आहेत. सदर आराखड्यांनासुधा तत्त्वतः मान्यता दर्शविण्यात येत आहे. (सोबत योजना आराखड्याचे जिल्हानिहाय वर्गीकरण “परिशिष्ट-ब” प्रमाणे) कामगार भवनासाठी संबंधित जिल्ह्यात जागा उपलब्ध झाल्यानंतर त्या जिल्ह्याच्या योजना/संकल्प आराखड्यानुसार सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून अंदाजपत्रक तयार करून घेण्यात यावे. तदनंतर संबंधित कामगार भवनाच्या बांधकामाबाबत निविदा प्रक्रिया व इतर अनुषंगिक कार्यवाही, कामगार आयुक्त/ संबंधित क्षेत्रिय अधिकारी यांचेमार्फत करण्यात यावी.

४. सदर बांधकामास येणाऱ्या खर्चासाठी कामगार आयुक्त कार्यालयासाठी उपलब्ध असलेल्या योजना/ योजनेतर लेखाशिर्षामध्ये बांधकामाबाबत आवश्यकतेनुसार वित्त व नियोजन विभागाच्या परवानगीने तरतूद करण्यात यावी अथवा आवश्यकतेनुसार नवीन लेखाशिर्ष उघडण्याबाबतची कार्यवाही करण्यात यावी.

५. राज्यातील कामगार भवनांच्या उभारणीसाठी आयुक्त, कामगार आयुक्तालय, मुंबई यांना नियंत्रण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे. त्यांनी क्षेत्रिय अधिकाऱ्यांमार्फत वरीलप्रमाणे कार्यवाही करून वेळोवेळी शासनास अहवाल सादर करावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२३१२०७९८४४०००६९० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(श्रीराम गवई)
कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव.
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव.
- ३) मा. उप मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव.
- ४) मा. मंत्री (कामगार) यांचे खाजगी सचिव.
- ५) अपर मुख्य सचिव (वित्त विभाग), मंत्रालय, मुंबई.
- ६) अपर मुख्य सचिव (महसूल व वन विभाग), मंत्रालय, मुंबई.
- ७) प्रधान सचिव (उद्योग), मंत्रालय, मुंबई.
- ८) सचिव (बांधकामे), सार्वजनिक बांधकाम विभाग, यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
- ९) कामगार आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
- १०) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ, मुंबई.
- ११) कल्याण आयुक्त, कामगार कल्याण मंडळ, मुंबई.
- १२) संचालक, औद्योगिक आरोग्य व सुरक्षा संचालनालय, मुंबई.
- १३) संचालक, बाष्पके संचालनालय, मुंबई.
- १४) महालेखापाल (लेखापरीक्षा / लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य-१, मुंबई.
- १५) महालेखापाल (लेखापरीक्षा / लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य-२, नागपूर.
- १६) संचालक, लेखा व कोषागारे, मुंबई.
- १७) अधिदान व लेखाधिकारी, मुंबई.
- १८) वित्त विभाग (व्यय व अर्थसंकल्प शाखा), मंत्रालय, मुंबई.
- १९) निवडनस्ती (काम-८).

“परिशिष्ट-अ”

अ.क्र.	योजना आराखऱ्याचे जिल्हानिहाय वर्गीकरण	समाविष्ट जिल्हे
१	अ	नागपूर, पुणे.
२	ब	ठाणे, औरंगाबाद, रायगड, अमरावती, नाशिक, पालघर.
३	क	कोल्हापूर, रत्नागिरी, जळगाव, छ. संभाजीनगर, सांगली, सातारा, सोलापूर, नांदेड, लातुर, अकोला, भंडारा, चंद्रपूर, गोंदिया, अहमदनगर.
४	ड	धुळे, सिंधुदूर्ग, परभणी, धाराशिव, जालना, हिंगोली, बुलढाणा, यवतमाळ, वर्धा, गडचिरोली, बीड, वाशिम.

(श्रीराम गवई)
कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन